

VINDKANTRINGENS TID

Det borde inte ha förvånat mig. Jag vaknade av ett skarpt genomträngande buller, som om alla onda aningar, de som under lång tid jagat mig genom nätternas drömmar, nu landat hårt i den verkliga världen, som om något störtade samman eller slogs sönder där ute på den smala gatan mellan husen och människorna. Det var inte första gången jag rycktes upp ur sömnen på det här viset, som om oljudet försökte säga mig något, få mig ur balans. Paris milda morgonljus silades genom de stängda fönsterluckorna. Jag famlade efter klockan. Om några timmar skulle jag sätta mig vid bordet, slå upp datorn och börja skriva.

Efter någon minut sjönk jag tillbaka in i en orolig slummer. Jag var innesluten i den välbekanta känslan av att veta vad jag ville skriva, men inte hur det skulle göras. Jag hörde hur sopbilen, som väckt mig, försvann nerför gatan, samtidigt som ett gammalt minne från barndomen trädde fram i mitt halvvakna tillstånd.

Varje morgon i alla väder gick jag den långa vägen till min mellanstadieskola. Vi bodde på en brant kulle och skolan låg på en annan kulle. Mellan dem bredde ett flackt förortslandskap ut sig med

villatomter, buskage, vattenfyllda diken, bensinstationer och elskåp. Halvvägs var jag tvungen att korsa en fyrfilig motorled. En morgon var trafikljusen ur funktion. Det hände ibland och då fick man vara försiktig vid övergångsstället. De flesta bilister hade bråttom till stämpeluren vid de stora kontorskomplexen i Stockholms innerstad. Den här morgonen sprang jag snabbt över de två filerna som gick in mot staden, stannade på den lilla upphöjda plattformen i mitten, tittade noga åt höger, såg hur en vänlig bilist i ytterfilen bromsade in för att släppa fram mig. Jag började gå med skolväskan svängande i högra handen och eftersom jag var liten, kanske gick jag bara i fjärde klass, var sikten skymd av bilen som stannat. Nästan förbi, på väg ut över innerfilen hörde jag hur bilföraren började tuta. Ihärdigt. Förvånad hejdade jag mig en aning. Plötsligt kände jag mer än såg hur en annan bil i hög hastighet och helt utan hänsyn passerade några decimeter framför mig. Jag kände vinddraget i ansiktet och över mina utsvängda manchesterjeans. Hade jag inte hejdat mig i steget hade jag träffats av den framrusande bilen, slungats över vägkorsningen och krossats mot asfalten. Mitt liv hade tagit slut, tio år gammal.

Jag borde ha sjunkit ihop, chockad och skräckslagen, men fortsatte i stället till synes oberörd min väg till skolan. Det gällde att inte komma försent. Jag kan inte minnas att jag berättade om den otäcka händelsen för mina föräldrar. Den var bara min.

Flera år senare, när jag blivit vuxen och fått egna barn, började minnet från den där morgonen pocka på uppmärksamhet. Nu återkommer det ofta i slummerns diffusa övergångstillstånd. Det har blivit en återkommande påminnelse om hur skört det egna livet men även det gemensamma samhället är. Det räcker med ett felsteg, ett kort ögonblick av bristande uppmärksamhet så kan allt det välbekanta upphöra och aldrig återkomma. Hänsynslöshetens konsekvenser är alltid mer omvälvande än omsorgens.

Jag vaknar nu varje morgon till ett samhälle där det har blivit svårt att artikulera hoppet. Rädslan och uppgivenheten har börjat stå i vägen, skymma sikten och sänka humöret. Jag tänker inte i första hand på den egna känslan av hopp: att svårigheter ska lösa sig till det bättre och att den egna tillvarons villkor ska ljusna. Jag menar snarare hoppet som grundläggande princip för samhällsutvecklingen; det hopp som gör reformismens försök att undanröja problem, förtryck och nedhållande tankesätt till trovärdiga politiska projekt. Man kan kalla det för hoppets princip.

För några år sedan, under arbetet med en tidigare bok, samlade jag på mig en hög pamfletter och tidskrifter från det tidiga 1970-talets olika vänsterrörelser. Där fann jag en tidsanda, ett språk och en samhällssyn som nu förefaller helt främmande och i vissa avseenden även fränstötande. Framför allt slogs jag av hur övertygelsen att allt var möjligt – att framtiden kunde böjas i rättvisans riktning – präglade samhällsdebatten. 1971 publicerade till exempel SSU:s ledning en ambitiös pamflett med utgångspunkten att Sverige i slutet av 1970-talet förmodligen skulle passera in i ett socialistiskt samhälle. De första miljöaktivisterna, främst unga alternativister och centerpartister, var på liknande vis övertygade om att en snabb omställning till vind- och solkraft var möjlig, liksom att man med hjälp av nya livsstilar kunde ersätta materiell statusjakt med solidarisk gemenskap.

Alla delade naturligtvis inte de olika förhoppningarna. Men de flesta i landet verkar faktiskt ha trott att samhällsförändringar var möjliga med hjälp av politisk vilja och gemensamma ansträngningar, att det omöjliga kunde göras möjligt. Den solidariska friheten och rättvisan ansågs ligga inom räckhåll. Hoppets princip var grundläggande för själva tidsandan.

Poeten Göran Sonnevi tillhör denna tidsandas främsta uttolkare. Hans röst kommer visserligen ofta ur ett politiskt och personligt

mörker, men den bärs ändå av ett hopp som är skört men nödvändigt. Situationen var farlig och ansvaret var gemensamt. *Det oavslutade språket* (1972) inleds med en av hans mest lästa dikter, som har den emblematiske titeln »Det omöjliga« och som avslutas så här:

Varje enskild människa
kan i ett enda begrepp upphäva
summan av alla
tidigare begrepp, och slå undan
grunden för all sannolikhet
Det gör livets möjlighet större
men också förtvivlans!
Det gör allt livs utplåning mera sannolik
men också
allt livs möjlighet allt större

På samma vis var även 1990-talets nyliberala rörelser inneslutna i det förhoppningsfulla arvet från upplysningen. Med helt andra utgångspunkter och målsättningar kunde Carl Bildt säkert instämma i Sonnevis ord. Hans kretsar drömde visserligen om en antipolitik, där självreglerande marknader och ansvarstagande individer skulle ersätta statliga regleringar, men detta kunde ju bara förverkligas på politisk väg. De satte sin tilltro till människors egna förmågor att fatta förnuftiga beslut. I likhet med den radikala vänstern drömde den nyliberala högern om människans frigörelse och vägledes av en hoppets princip om att detta faktiskt var möjligt även om det verkade omöjligt. De var berusade av samma slags utvecklingsoptimism som SSU varit tjugo år tidigare.

För den socialistiska vänstern förutsatte frigörelsen i första

hand jämlika villkor, medan högerliberalerna enbart tänkte på den enskilda människans frihet. Konflikten var uppenbar. Under några decennier var den bestämmande för hela samhällsdebatten. Men både socialister och liberaler hade ändå en gemensam grund i att de bejakade demokratin, arvet från upplysningen och modernitetens framstegsoptimism. De var förenade av en vilja att lämna Europas mörka arv bakom sig.

»Detta har jag vetat länge«, skrev den intellektuella franska författaren Albert Camus hösten 1945 i en av sina anteckningsböcker, där han gjorde noteringar under hela sitt yrkesverksamma liv. Just den här dagen tänkte han tillbaka på kontinentens stora misslyckanden: de båda världskrigen, barbariet och de totalitära systemens framväxt. »Att det föreföll mig nödvändigt att försvara rättvisans och frihetens förenlighet berodde på att det enligt min mening var där som det sista hoppet om Västerlandet stod att finna.« När Paris boulevarder befriats och det demokratiska självbestämmandet segrat hade frågan återkommit. Den var svår. Förenandet av de båda idealen – frihet och rättvisa – ansåg han nämligen krävde ett »visst klimat« som föreföll så avlägset att det närmast var utopiskt. »Kommer det att bli nödvändigt att offra endera av dessa värden? Vad ska man tro om detta?«

Albert Camus tillhörde en generation som insett hur värdefull hoppets princip var. Vad skulle man annars hålla fast vid? Förintelsen. Gulag, kolonialismens slutspel och atombombernas ankomst. De hade blickat djupt ner i mänsklighetens avgrund, dess Marianergrav. Hoppets princip levde kvar i årtionden efter dem. Den tillhörde både socialismen och liberalismen. Jag ärvde den.

De rörelser som nu har global medvind vilar inte på hoppets princip, utan på rädlans. De respekterar varken friheten eller rättvisan.

Deras uppfattningar berör både människosyn och livsåskådning i djupare betydelse: skräcken för omvärlden, misstron mot andra människor, viljan att ersätta frigörande tillit med kontroll, övervakning och disciplinering.

Den danska prästen och ideologen Søren Krarup har visserligen bara haft lokal betydelse som inspiratör för Dansk Folkeparti men har på så vis ändå bidragit till den nationella och hårda konservatismens internationella återkomst. I boken *Det moderne sammanbrud 1789–1984* (1984) pekade han ut den franska revolutionen som förfallets startpunkt. Kungamaktens och kyrkans sammanhållande system ersattes då av förnuftet och humanismen med *Deklarationen om de mänskliga rättigheterna* som »den nya tidens heliga skrift«. Sedan dess har förvirringen, splittringen och auktoritetsupplösningen successivt tilltagit, menade Krarup. Fienden är inte enbart liberalismen och socialismen utan hela den bakomliggande upplysningsfilosofin och vetenskapliga revolutionen – det vi brukar kalla moderniteten.

Utifrån sina radikalkonservativa värderingar har Krarup naturligtvis rätt. De transatlantiska revolutionerna – i USA, Frankrike och på Haiti – gav ju hoppets princip bestående globalpolitiska innebörder: en strävan efter frihet, jämlikhet och solidaritet. Den nya hårda konservativa rörelsen är kontrarevolutionär. Den vill kasta förhållandena över ända och släcka ner det upplysta arvet.

När jag bläddrade igenom de där gamla vänsterpamfletterna från 1970-talet slog det mig inte bara att hoppets princip, som då var vägledande för nästan all politik, har gått förlorad utan också att vi redan verkar ha glömt förlusten och därför inte riktigt förstår konsekvenserna av den. Rädslan har svämmat över. Den har dolt hoppet. Dess politik har blivit vår tids TINA – There is no alternative, det finns inget alternativ. De enda riktningsgivarna som nu gäller

i svensk politik är därför stängda gränser, förstärkta hierarkier och återställd kulturell likriktning övervakade av en sträng stat.

I Sverige har de partier med ambition att vara statsbärande alltid tävlat om att identifieras med modernitetens framstegsoptimism. Nu tävlar de i stället om att vända sig bort från den. Det är ett omtumlande skifte i ett land som ända sedan 1950-talet uppfattat sig som »världens mest moderna«. Sverige har drabbats av en modernitetskollaps. Det är resultatet av en internationell opinionsvind.

Jag var på plats när det stora genombrottet kom. Det var en mörk kväll. Jag glömmer den aldrig.

Arlington ligger alldeles söder om Washington D.C., på andra sidan Potomacfloden, och är ett svåröverblickbart myller av skyskrapor, motorleder, små enkla trävillor och utrymda fabriksbussar omvandlade till postindustriella designverkstäder. I en av stadsdelens nya restauranger hade Arlingtons Demokrater samlats till valvaka. Jag hade varit hos dem fyra år tidigare när Barack Obama blev återvald. Den här gången gällde det Donald Trump mot Hillary Clinton. Jag anlände i skymningen. Alla var nervösa. Opinionsmätningarna visade ett litet men krympande försprång för Clinton. Redan de första rapporterna som presenterades på CNN var illavarslande. Man hade att välja mellan tillkämpad optimism framför teveskärmarna eller kompakt pessimism vid bardisken.

Valresultatet blev ändå omskakande. Vid halv elva stod det klart att Trump skulle vinna. Visserligen hade en klar majoritet av befolkningen röstat på Clinton, men det delstatsbaserade valsyste- met fällde avgörandet i annan riktning. Djupt nedstämd lämnade jag restaurangen. Utanför mötte jag en ung kvinna på väg in. Vi bytte några ord. »Du är lyckligt lottad som kan åka tillbaka till Europa«, konstaterade hon. Jag nickade. Men vad var det jag egent-

ligen skulle återvända till? Marine Le Pen, Geert Wilders, Jimmie Åkesson och Viktor Orbán. Det var ju av deras framgångar som Trump lärt sig: islamofobin, fientligheten mot invandring, skräcken för fortsatt globalisering och det i USA falska orsakssambandet mellan invandrade och kriminalitet. En hel del av det han förde in i amerikansk politik kom från Europa.

Den kvällen kände jag återigen vinddraget svepa över ansiktet och stryka längs byxbenen. Men den här gången korsade jag inte en infartsled i förorten, jag var inte längre ett barn och det handlade inte om mitt eget liv. Nu gällde det samhället: frihetens och rättvisans framtid. Det var en påminnelse om tillvarons skörhet.

Från det öppna fönstret strömmar nu morgonens välbekanta ljud från kvarteret in i lägenheten. De är mjukare och mer mänskliga än det vassa buller som väckt mig tidigare. Höstsolen värmer upp östra Paris branta kullar. Från huset på andra sidan gården hörs en kvinna sjunga ordlösa skalor. Att hon sjunger upp innebär att klockan just passerat nio. Hon är punktlig. Förbereder hon sig för en dag på operan eller är hon kanske sångpedagog? Ibland kan man höra henne sjunga korta arior. Men på morgnarna gäller endast stränga skalor. Jag har öppnat datorn för att börja skriva. Det här är första dagen med mitt nya bokmanus. Dokumentet lyser ännu tomt. Ljuden från staden framkallar tillit, kanske även en viss lycka. Oroar jag mig i onödan?

Kanske är pessimismen orsakad av mitt åldrande. Det är länge sedan jag passerade den vattendelare då man har fler minnen än nya upplevelser att se fram emot.

Men det är svårt att slita sig från det tidiga gryningsljusets skuggor, ovissheten och de diffusa mardrömmarna. Morgontidningarnas rubriker håller kvar oron. I Frankrike hade Marine Le Pen vunnit nya framgångar i vårens presidentval, även om hon

återigen förlorat. I samma val hade Eric Zémour, som anknytit till den franska fascismens giftiga historia, lockat sju procent av väljarna. I Sveriges riksdag är Sverigedemokraterna trots sin nazistiska historia nu landets näst största parti. Och i Italien håller ett parti med fascistisk historia den här hösten på att bilda regering.

För att försöka förstå hoppets mekanismer när nederlagen adderas återvänder jag till Albert Camus. Han föddes 1913 under fattiga förhållanden i Algeriet och tillhörde en generation vänsterintellektuella som upplevde den ena katastrofen efter den andra. Nazismen, Sovjetkommunismen, det koloniala och anticoloniala våldet i Algeriet. Han måste många gånger ha sett sig som en historiens förlorare. Men ändå fortsatte han skriva. Varje ny bok var en närkamp med samtiden, ofta skyddslöst, inte alltid bra, ibland totalt tilltrasslat. Varje gång fick han nya fiender. Men han gav ändå inte upp.

Gång efter annan återkom han till frågan om hoppet. I *Myten om Sisyfos* (1942) försökte han göra sig av med det. När han skrev verkade världen säkert förlorad: de nazityska arméerna hade medvind, demokratierna, de öppna samhällena och humanismen tycktes på väg att störta samman. Världen var obegriplig. När man ropade till den fick man inte längre något svar. Det fanns inget förlorat hem att återvända till och inget nytt förlovat land att sträva mot. Människan befann sig vid en nollpunkt. Situationen var absurd, skrev han. Motsatsen till detta absurda tillstånd var hoppets princip, men den hade förvandlats till ett självbedrägeri. För att överleva måste hoppet därför ersättas av en iskall blick på världen, menade han. Hoppet var en metafysik ingen längre hade råd med.

Han var svår att förstå under de första krigsåren. Men det var som om han prövade en negativ dialektik: hoppet kunde bara räddas genom att utplånas. Jag känner igen tanken. Jag anar den hos en del skrivande kollegor i min egen samtid. Men Camus skrev detta

inifrån det allra djupaste mörkret, då varje förhoppning måste ha framstått som en verklighetsflykt. Ja, när hoppets ord kan ha varit demoraliserande.

Hans brottnings med hoppet fortsatte genom åren. Så småningom ljusnade hans synsätt. I september 1943 när kriget vänt skrev han i en av sina anteckningsböcker: »Den som förlorar hoppet om skeendet är feg, men den som hoppas på människan och hennes villkor är en däre.« Några månader senare: »Att ställa frågan om den absurda världen är att fråga: 'Ska vi finna oss i förtvivlan utan att göra någonting åt den?' Jag utgår från att ingen ärlig person svarar ja på det.«

Arvet efter Camus, det han har överlämnat till oss, är själva skrivandet som ett arbete där han omvandlade sin pessimism, sin känsla av att ha förlorat alla stora strider, till ett nästan tvångsmässigt motstånd. Hans ständigt återkommande engagemang visade att han inte tänkte acceptera den absurda existensen, de totalitära systemen eller de existerande hindren mot en förening av friheten och rättvisan. Skrivandet var en viljeyttring, en kommunikativ handling för att nå andra och få svar, ett förverkligande av hoppets princip – men alltid väglett av tvivlet. Skrivandet var hans sätt att ta sitt ansvar.

Utan denna vilja – ständigt upprepad, ofta förlöjligad – rycker skuggorna fram.

Romanen *Pesten* (1947) handlar om hur den algeriska staden Oran stängs ner och isoleras under ett svårt utbrott av pest med tiotusentals döda. Den kan läsas som en undersökning av hur människor reagerade under de år som Nazityskland höll Europa i ett järngrepp och samarbetsvilliga fransmän hjälpte till att leta upp och deportera judar. Camus försökte i romanen hitta den förenande punkten mellan det kallsinnigt klartänkta och det hoppfulla. Pestsmittan kan förstås som en liknelse som egentligen beskriver hur

en människofientlig politisk idé får makt över stadens människor. När sjukdomen till sist drar sig tillbaka och människorna återigen strömmar ut på gatorna varnar romanens huvudperson – möjligen Camus alter ego – för det han lärt sig från böckerna på biblioteket, »nämligen att pestens bacill aldrig vare sig dör eller försvinner, att den under decennier kan slumra i möbler och källare, koffertar, näsdukar och pappersluntor och att den dag måhända skulle komma då pesten, människorna till olycka och varnagel ånyo skulle väcka sina rättor och sända dem ut att dö i en lycklig stad«.

Jag vet inte om Camus är till någon egentlig hjälp när »pest-rättorna« nu verkar vara tillbaka. Det är lätt att bli lurad, kanske även förförd, av historiens erfarenheter, av böckerna på biblioteket. Skeenden upprepar sig inte. Då och nu är aldrig samma sak. Men förbrukade idéer dör inte bort. De kan återkomma i ny form, precis som Camus varnade för. Han påminner om att vi är ensamma i nuet, men befinner oss i ett långt historiskt sammanhang.

Jag stänger locket till datorn. Tar på min franska manchesterkavaj, låser dörren, går ner för de knarrande trätrapporna, hälsar på husets portvakt, går ut på trottoaren och omfamnas av det strömmande människomyllret. Kroppar av ljus. Meningsskapande sammanhang.

Den radikala konservatismen har hårda europeiska rötter. Den tillhör ett nationalistiskt, rasfilosofiskt och demokratifientligt arv. Även om de nya högerpartierna har sinsemellan olika bakgrunder – de svenska och österrikiska i nazismen, de holländska i högerliberalismen och de franska i kolonialkrigen – så hålls de samman av både detta europeiska arv och av att de nu vänder sig mot fyra samtida fenomen.

För det första globaliseringen, både den ekonomiska och den kulturella. För det andra EU:s utveckling mot en allt starkare politisk

union sammanhållen av överstatlig lagstiftning – Europatankens kärna. För det tredje invandringen, asylpolitiken och värderingsolikheternas samhälle. För det fjärde de mänskliga rättigheternas internationalistiska anspråk. De uppfattar hela detta postnationella tillstånd som ett dödligt hot mot nationalismens ideal att varje land ska vara etniskt och kulturellt homogent. Det räcker inte att hindra förändringarna. De måste vridas tillbaka.

Deras nationalism ansluter till synsätt som till för bara några årtionden sedan var så dominerande att de uppfattades som naturliga. De talar i ett europeiskt klangrum där alla känner igen sig. De har lyckats förena sin kompromisslösa radikalism med den gamla normalitet som samhällsutvecklingen delvis lämnat bakom sig. Det är därför de är så framgångsrika.

Den nya nationella högern är en försvarsrörelse. Det gör den annorlunda än nationalismens ursprungliga strömningar och rörelser, som var starka vid förra sekelskiftet och långt in på 1900-talet, i östra Europa ända fram till kommunismens fall 1989. Den har behållit den mörka negativa sidan: den uppjagade rädslan och fientligheten mot »de andra« – invandrade, minoriteter, normbrytare, internationalister, kosmopoliter: alla de som vägrar finna sig i nationalstatens likriktade villkor för tillhörighet. Men den har släppt den ursprungliga nationalismens romantiska svärmerier för det, delvis framfantiserade, egna kulturarvet – dess bejakande och optimistiska sida. Den gamla nationalromantiken har helt enkelt kopplats ner. De nya nationalisterna lever med den självmotsägande känslan att inte trivas i sin egen nation. Det enda som återstår är rädslan för den sociala verkligheten, de egna ländernas faktiska karaktär och för människans strävan att veckla ut sig.

Det paradoxala är att nationalismen strömlinjeformats efter globaliserade mönster. Den har hastigt blivit mer globaliserad

än vänstern är. Donald Trump amerikaniserade den europeiska nationalismen och islamofobin. Den europeiska radikalhögern förnyade både sina arbetssätt och sitt politiska språk med hjälp av den amerikanska högerpopulismen. I både USA och Europa har de odlat en beundran för hur Vladimir Putin ersatt en vacklande demokrati med ett auktoritärt enmansstyre. Tillsammans har de, på var sin sida om Atlanten, utvecklats till demokratins potentiella lönnmördare. De har identifierat skörheten.

Jag passerar spärrarna ner mot tunnelbanans perrong. Linjen går till Place de la République och fortsätter sedan mot de flottare stadsdelarna i västra Paris. Tunnelbanor har alltid haft en särskild dragningskraft på mig, inte bara i Paris utan även i andra städer, med perrongernas koncentrat av stadslivet och tunnelarnas mörklagda hemligheter. När jag först började utforska Paris på 1980-talet visste jag inte mycket om någonting. Storögd insåg jag att det fanns en fungerande värld utanför Sverige.

Jag minns hur jag fascinerades av att hela världen verkade pressas in i tunnelbanans vagnar: européer, afrikaner, asiater, araber. De levde med olika livsåskådningar och talade olika språk, men var ändå sammanlänkade i samma stad, på samma perronger och i samma vagnar. Jag blev hänförd. Om man kunde leva så nära varandra i en enskild stad borde man väl kunna göra det även i en sammanbunden värld? Min reaktion var förstas naiv, och framstår nu som lite genant, men den lämnade ändå avtryck som utgjorde tidiga impulser till att försöka förstå.

Så småningom insåg jag att det som fångat min fantasi i tunnelbanan i själva verket var en samvaro med förhinder. Den var villkorad av rasdiskriminering, segregering, kvardröjande koloniala synsätt och rasistiskt våld. Staden var laddad av ömsesidig rädsla. Många vita skrämdes av tanken på jämlika förhållanden. De flesta med

mörkare hudfärger oroad sig för föraktet och särbehandlingen – de nedlåtande blickarna.

Det skulle dröja ett drygt årtionde innan jag på allvar förstod att Europa stod inför ett epokgörande vägval: antingen fortsatt diskriminering eller en ny mångkulturell ordning. Väljer man det senare tvingas man också ersätta den nationella idén om vad som binder samman ett land – som till exempel enhetlig kultur och gemensam historia – med något annat som fungerar bättre i den nya situationen.

Det har aldrig skett något sådant vägval. Konflikten är fortfarande olöst. I stället har de båda alternativen förvandlats till två samtidigt poler som i förhållande till varandra framkallat ett fält av politiska och sociala konflikter.

Sedan några år förundras jag av samma fenomen, som jag först mötte i Paris, på min pendeltågslinje i Storstockholm, den jag använt nästan dagligen under hela mitt vuxna liv. I vagnarna kan man avläsa alla möjliga aspekter av hur både Sverige och Storstockholm förändrats.

När jag började mina pendelresor hördes enbart svenska i vagnarna. De som hade finska eller turkiska som modersmål höll sig försiktigt tysta. Nu fylls vagnarna däremot av världens alla språk: franska, arabiska, syrianska, ukrainska, polska, wolof. Jag kan inte längre identifiera alla språk som talas på pendeln en vanlig dag. Ingen skäms längre över att vara flerspråkig, tvärtom. Många växlar ledigt mellan svenska och sitt modersmål i samma samtal, fram och tillbaka. De är på väg till jobb som specialistläkare på Huddinge sjukhus, till seminarier på Södertörns högskola, laboratorier på Karolinska institutet eller enklare jobb på restauranger och i äldreomsorgen. En del är säkert papperslösa, andra bara här en kortare tid, de flesta för att skapa sig nya liv i ett nytt land och nästan alla vill strävsamt dra sitt strå till stacken. De kanske inte identifierar

sig som svenskar, men ändå med det samhälle de verkar i. Det här är egentligen självklarheter, men den nya konservativa tidsandan har gjort det nödvändigt att påminna om dem.

Pendeltågen rymmer den sociala verklighet som alla behöver förhålla sig till. Den kan inte utplånas. Så ser staden ut. Människorna kommer inte försvinna. De kommer fortsätta prata sina modersmål, en del muslimer gå till fredagsbönen och syrianer fira gudstjänst på ungefär samma vis som de gjort sedan långt innan Sverige ens hade några kyrkor. Den nya nationalismen är en flykt bort från verkligheten som den ser ut i Paris, London, Stockholm och numera även i mindre städer och orter – bort från värderingsolikheternas samhälle.

Men blandningen av språkmelodier på pendeln är ett mänskligt fall framåt. Den behövs. Den har blivit mitt »att vara hemma«. Det fantastiska är ju att våra språkskillnader frammanar insikten av ett möjligt större »hemma« än det som begränsats till det egna språket. De skapar en vilja att överskrida sig själv, både som enskild och som innesluten i en gruppidentitet: att försöka förstå andra språkvärldar, livsåskådningar och därmed andra människor. Värderingsolikheternas samhälle är vårt öde. Det gör människan större, mer genomsläpplig – om man vill. Men alla vill inte vara med.

Motståndets våldspotential blev uppenbar under valrörelsen 2022 när SD:s partisekreterare drömde om hur SD-märkta tunnelbanetåg skulle förvandlas till »återvandringståg« fullpackade med de önskade och uteslutna, på väg bort från staden med riktning mot avlägsna uppsamlingsplatser. Deras politik befinner sig i en djävulsspiral där rädslan leder till allt mer repressiva krav som i sin tur ökar på rädslan ännu mer. Den nya verkligheten kan till sist bara motverkas genom att utplånas. Storskaliga tvångsförflyttningar tillhör nationalismens politiska arv. Det har gjorts förut. Det kan göras igen.

Den långa liberala epokens förtrollande lyskraft började slockna under finanskraschen och den efterföljande eurokrisen 2008–10. De avregleringar, privatiseringar och skattesänkningar som sedan 1990-talets början av många uppfattats som ett frigörande från olika stela statliga system var då inte längre lika lockande.

Den liberala ekonomiska politiken hade inte lyckats uppfylla sina löften. Arbetslösheten var fortfarande hög. Tillväxten låg. Klimatkrisen akut. Den gamla konflikten mellan storstäder och landsbygd tillspetsad. Politiken verkade tafatt och maktlös. Var ökad privat konsumtion verkligen alla krisers patentlösning? Den internationella idédebatten vände från att ha undrat om den liberala epoken innebar systemets seger och historiens slut till att spekulera över liberalismens kris och möjliga död. Pandemin 2020–21 och Rysslands utökade anfallskrig mot Ukraina 2022 innebar den slutliga vindkantringen bort från den liberala epoken.

Redan 2010, mitt under eurokrisen, hade den framstående brittiska historikern Tony Judt i en av sina sista böcker *Illa far landet*, förutspått den starka statens återkomst. Han hävdade att de politiska konflikterna under de kommande årtiondena inte längre skulle handla om avregleringar, privatiseringar och statens reträtt. I stället skulle den stora striden gälla den återupprättade starka statens karaktär: om den ska vara snäll och tolerant eller hård och repressiv. En kort tid efter att boken kommit ut, och ifrågasatts av många ännu obekymrade liberaler, avled han i ALS. Drygt tio år senare är det uppenbart att han blev sannspådd. Det är inte längre de liberala synsätten som driver samhällsdebatten framåt, utan de konservativa – och därmed har den hårda och repressiva staten fått övertaget.

Den långa liberala epoken utmärktes inte bara av den ekonomiska politiken utan också av en genomgripande rättighetsrevolution.

Arbetet mot diskriminering aktiverades. Olika minoriteter fick starkare ställning. Migranternas rättigheter blev en stridsfråga. Förtryckande normer började röjas undan. Rättighetslagstiftningen expanderade.

På internationell nivå fick människorättsorganisationer som Amnesty International och Human Rights Watch ett inflytande de aldrig tidigare haft. Inbördeskriget i Jugoslavien slutade i unika rättsprocesser mot krigsförbrytare från konfliktens alla sidor. Internationella brottmålsdomstolen ICC grundades och började ställa krigsförbrytare inför rätta. Den övergripande ambitionen var att försöka ersätta imperiepolitiken med en internationell rättsordning. Maktens rätt skulle ersättas av allas rätt till rättigheter. Det fungerade inte alltid så bra. Maktens språk är fortfarande starkare än människorättens ideal. Erfarenheterna från de olika humanitära interventionerna är blandade. Men rättighetsrevolutionen präglades ändå av en väldig optimism. En annan värld var möjlig. Det omöjliga kunde förverkligas med hjälp av globalpolitisk vilja.

Den nya radikala högern kan uppenbarligen kompromissa med den ekonomiska liberalismen för att nå makten, men inte alls med rättighetspolitiken eftersom den angriper nationalismens ideologiska fundament. Att ge ursprungsbefolkningar och invandrare rätt att behålla sitt kulturarv, sina språk, religioner och livsåskådningar strider mot idén att nationen ska vara sammansvetsad av en enhetlig kultur. Att fästa rättigheter i internationella konventioner eller europeisk lagstiftning försvagar samtidigt den nationella suveräniteten. Rättighetsrevolutionen angriper på så vis nationalismen från två håll: inifrån och utifrån.

Den ännu obesvarade frågan är varför den liberala epoken avslöstes av en nationalistisk och konservativ medvind och inte av en socialistisk eller ens en socialdemokratisk. Varför gick människor

till höger och inte till vänster? Mycket talar ju för att något slags globalpolitisk socialism borde kunna vara mer lockande nu än på många decennier. Frågans svar lyser med sin frånvaro.

En möjlig förklaring kan återfinnas i den dramatiska eurokrisen 2010. I efterhand framstår socialistpartiernas handfallenhet som både förbryllande och förödande. Krisen borde ha inneburit ett intellektuellt och politiskt uppvaknande från den nyliberala samhällsekonomins och den ortodoxa budgetpolitikens dominans. Men inget hände. Socialistpartierna var svarslösa.

Under 00-talet pågick inom vänstern en intensiv, öppen och kunskapssökande diskussion om globaliseringen. Man samlades till stora konferenser både globalt och i Europa, så kallade sociala forum. Det skrevs mängder av böcker med både enkel debatt och snårig teori, några landade som internationella bestsellers. Där fanns författare som Naomi Klein, Saskia Sassen och Manuel Castells. Människor organiserade sig, demonstrerade och grälade. Det postkoloniala tillståndet analyserades. Den globala frihandeln ifrågasattes. Gamla kosmopolitiska synsätt väcktes till liv. Några var fientliga till globaliseringen som sådan, andra förordade internationella regleringar för en mer rättvis globalisering och en del ville till och med snabba på globaliseringen för att på så vis frigöra det mänskliga »myllret« från »imperiets« militariserade kapitalism. Det var utmattande men klargörande och roligt, som ett utdraget internationellt bildningsseminarium.

När eurokrisen slog till var det som om alla dessa diskussioner och erfarenheter glömdes bort. Den radikala vänstern retirerade från såväl den europeiska som den globala politiken. De återvände till sina hemländer, som om krisens lösning låg där. Samtidigt inlemmades socialdemokraterna i den katastrofala åtstramningsdoktrinen: att Europas länder skulle spara sig ur krisen. De blev förknippade med det etablissemang allt fler börjat tvivla på.

Redan under eurokrisens mörkaste månader fanns det röster som, från olika håll, påpekade att orsaken inte primärt låg i de sydeuropeiska ländernas stora statsskulder utan i hur valutaunionen konstruerats. De hävdade att den saknade de politiska institutioner varje valutaunion måste ha för att överleva kriser och krascher. Eurozonen behövde motsatsen till besparingspolitik, nämligen en mångdubblad EU-budget, gemensam skuldsättning, beskattningsrätt, en aktiv centralbank som garanterade medlemsländernas statsfinanser och därmed även eurons överlevnad – kort sagt en gemensam finanspolitik för att konsolidera euron och uppnå så kallad monetär suveränitet. Man kan inte ha en gemensam valuta om man inte också har en samlad politik.

Det var slutsatser som anslöt till socialdemokratisk idétradition, och som de flesta nu är överens om, men under själva krisen ville eller vågade inte de socialdemokratiska partierna att lyssna till dessa röster. De lyckades därför aldrig presentera en socialdemokratisk Europapolitisk väg ut ur krisen. De verkade viljelösa. Det var en förtroendeförlust. En del partier har fortfarande inte hämtat sig. Några har nästan gått under, som det i Frankrike. I Sverige och Danmark har partierna i viktiga avseenden valt nationalismens misstro mot Europapolitiska lösningar på de ekonomiska och sociala kriserna.

Det är som om den breda politiska vänstern under den liberala epoken förlorade sitt fotfäste. Trots alla diskussioner om globaliserings konsekvenser och de olika genombrotten för människors rättigheter tycks de inte ha utmynnat i någon uppdaterad och hållbar värderingsgrund. När vindkantringen slog till verkade alla oförberedda. De utstrålade osäkerhet. De bottnade varken i egen livsåskådning eller i gemensamt framhamrade övertygelser. Vänstern låg utspridd på hälleberget.

Vi befinner oss i den ovana situationen att det nu är den nya

högern som är ideologiskt grundad – som vill erövra staten för att helt göra om relationen mellan stat, samhälle och människa. Medan vänstern, alltsedan kommunismens bortfall, inte har några sådana ambitioner alls utan i stället arbetar pragmatiskt, och ganska icke-ideologiskt, för olika mer eller mindre radikala reformer. Vänstern vill använda staten, inte omstörta den. Den ideologiska kraften har förflyttats från vänstern till högern. Jag har alltid uppfattat det som att vänstern skapat ett hälsosamt avstånd till förstelnade doktriner, men det har uppenbarligen också inneburit en förlust. Den nya högern har visat på den ideologiska övertygelsens vinnande betydelse för politiken.

Utvecklingen i USA utgör en delvis hoppingivande kontrast. Kriserna har där visserligen medfört framgångar för Donald Trumps extremhöger men den har också aktiverat ett helt nytt intresse för socialismen. Politiker som Bernie Sanders och Alexandria Ocasio-Cortez har fört in socialdemokratiska synsätt i den samhällspolitiska debatten på ett sätt som inte förekommit i USA sedan 1930-talet. Hade enbart förstagångsväljare röstat hade Hillary Clinton vunnit nästan alla delstater den där smärtsamma kvällen i november 2016. Det gör samtidigt situationen mer dramatisk i USA eftersom den radikala högern är desperat. Republikanerna vet att de bara kan vinna makten genom att manipulera valdistrikt, begränsa rösträtten och vägra erkänna valförluster.

De olika socialdemokratiska partierna i EU har, med några få undantag, varit ointresserade av hur Demokraternas vänsterfalang lyckats aktivera den politiska fantasin hos unga människor.